

KIELIOPPIA LUONNOSSA

Mehiläinen tajuaa parillisen ja parittoman
OPETTAJALLE

Tekstissä uutisoidaan yleisesti kiinnostava luonnontieteellinen tutkimustulos mehiläisten oppimisesta ja matemaattisesti tarkoituksenmukaisesta toiminnasta. Kiinnostusta herätetään rinnastamalla mehiläisen pienet hyönteisenaivot ihmisaivoihin. Tutkimuslöydöstä kuvataan iltaapäivälehtimäisesti ”ällistytäväksi”. Tekstin alkupuolella mehiläisiä personoidaan kuvaamalla heitä samanlaisilla verbeillä, joita liitetään ihmisopiskelijoihin: niitä *harjoitetaan luokittelemaan*, ne *opettelevat valikoimaan* ja niille *näytetään tauluja*. Mehiläiskoulun tarkempi kuvaus ei mahdu uutiseen. Oppilaiden kanssa tästä voisi syntyä kuitenkin kiinnostava keskustelu ja visuaalisiin aihioita.

Tekstissä on useita *nen*-loppuisia (*mehiläinen, pörriäinen, ihminen, parillinen, jaollinen, matemaattinen, kymmenen*) ja muita konsonanttiloppuisia (*pariton, suoritus, vastaus, tulos, tutkimus*) nomineita. Lisäksi siinä on lukusanoja, joiden lukumuoto saattaa poiketa perusmuodosta (*26:a tarhamehiläistä; 80 prosentin; 960 000 hermosolua*). Tekstiä voi siksi käyttää kaksivartaloisten nominien ja numeraalien taivutuksen tarkasteluun ja opettamiseen.

Suomen kielessä on lukuisia nimitystyyppejä! Siinä missä verbityypit voi jakaa viiteen melko kätevään ryhmään, nimitystyyppiryhmiä on kymmeniä. Nekin on numeroitu: Kielitoimiston sanakirjassa (<https://www.kielitoimiston-sanakirja.fi/#/>) jokaisen hakusanan kohdalle on merkitty nimitystyyppiin numero. Esimerkiksi *nen*-loppuiset sanat kuuluvat tyyppiin 38, ja monet *s*-loppuiset nominat tyyppiin 41. Tästä tiedosta ei suomea toisena kielenä opettelevalla ole varsinaista hyötyä kielenoppimisessa. Enemmän hyötyä on siitä, että nimitystyyppejä ja niiden taivutusta tarkastellaan hyvin valittujen mallisanojen kautta. Tyyppiesimerkkejä voi valita esimerkiksi Lyhyen suomen kieliopin taulukosta (Tainio ym. 2020, s. 334–335).

Nimitystyyppien tarkastelussa kannattaa aloittaa tarkastelemalla perusmuotoa ja genetiivimuotoa: *taju : tajun* mutta *mehiläinen : mehiläisen; pariton : parittoman; vastaus : vastauksen*. Genetiivimuodosta löytyy taivutusvartalo, kun loppu-*n:n* pudottaa pois: *taju-*, *mehiläise-*, *parittoma-*, *vastaukse-*. Taivutusvartalo toimii paikansijoissa: *mehiläise/ssä, mehiläise/stä, mehiläise/en, mehiläise/llä, mehiläise/ltä, mehiläise/lle*. Se toimii myös essiivissä ja translatiivissa: *mehiläise/nä, mehiläise/ksi*. Partitiivissa taivutusvartalon vokaali katoaa: *mehiläis/tä* tai päätte liitetään suoraan perusmuodon vartaloon: *pariton/ta, vastaus/ta*.

Perus- ja järjestyslukujen taivutus on tärkeää oppia, jotta voi arjessa operoida puhelinnumeroiden, rahasummien ja matematiikan lausekkeiden kanssa. Kielenoppijaa haastaa se, että pitkissä numeroissa kaikki osat taipuvat: *kolmannenkymmenennenkuudennen*. Taivutus näyttäytyy melko mutkikkaana, koska numeraalisanat kuuluvat eri nimitystyyppihin: *yksi : yhden, kolme : kolmen* ja *kahdeksan : kahdeksan* taipuvat eri kaavojen mukaan. Järjestysluvut ovat vielä asia erikseen, kun kaikki ovat konsonanttiloppuisia ja siksi kaksivartaloisia. Pieniä taivutustehtäviä kannattaakin soluttaa mukaan aina, kun teksti antaa siihen aihetta.

KIELIOPPIA LUONNOSSA

Mehiläinen tajuaa parillisen ja parittoman
OPETTAJALLE

Verryttele ensin!

Nimeä alleviivattujen sanojen sijamuodot seuraavista tekstin lausekkeista: taju nollasta, australialaistukijat kokeissaan, Scarlett Howard työtovereineen, ällistytäneet matemaattisilla kyvyillään, pystyvän yksinkertaiseen yhteen- ja vähennyslaskuun, alkeellisuudestaan huolimatta, ei vaadi suuria ja monimutkaisia aivoja.

nollasta – elatiivi, kokeissaan – monikon inessiivi, työtovereineen – komitatiivi, matemaattisilla kyvyillään – monikon adessiivi, yksinkertaiseen yhteen- ja vähennyslaskuun – illatiivi, alkeellisuudestaan – elatiivi, suuria ja monimutkaisia aivoja – monikon partitiivi

Huomaa, että partitiivimuotoisena luettavaan numeroon kirjoitetaan asiatekstissä partitiivin päätte näkyviin: tekstissä esiintyvä *26:a tarhamehiläistä* luetaan siis *kahtakymmentäkuutta tarhamehiläistä*. Jos tekstissä olisi *26 tarhamehiläistä*, luettaisiin *kaksikymmentäkuusi tarhamehiläistä*, samoin kuin *960 000 hermosolua* luetaan *yhdeksänsataakuusikymmentätuhatta hermosolua* eikä **yhdeksäsataakuuttakymmentätuhatta hermosolua*. Muiden sijamuotojen päätettä ei sen sijaan kirjoiteta näkyviin, koska pääsanassa oleva sijapäätte luetaan myös lukusanassa: *80 prosent* luetaan *kahdeksankymmenen prosent*. Mitä vastaat oppilaalle, joka kysyy, miksi partitiivisääntö poikkeaa muiden sijamuotojen säännöstä?

Sääntö johtuu siitä, että numeron (#1) jälkeen esiintyvä sana on aina partitiivissa vaikka numero olisi nominatiivissa (*kaksitoista kalaa = 12 kalaa*). Jos kuitenkin on tarkoitus lukea myös numero partitiivimuotoisena, se pitää kirjoittaa näkyviin (*kahtatoista kalaa = 12:a kalaa*).

Miten lukusanat merkittäisiin, jos tekstin virke *Sen aivoissa on vain noin 960 000 hermosolua, kun omassa pääkopassamme niitä ahkeroi 86 miljardia* olisi muodossa *Sen aivojen [numero] hermosolua vastaa omassa pääkopassamme [numero] miljardin hermosolun suuruinen joukko*? Kirjoita numerot sekä numeroin että kirjaimin.

960 000:a, 86

Verryttele vielä nimityypeillä: tarkastele ensin konsonanttiloppuisten nominien taivutusta.

Miten muodostetaan genetiivi, jos sanan nominatiivi loppuu *n*-äänteeseen: *kahdeksan, yhdeksän, mehiläinen, iloinen*? Entä miten tehdään genetiivi *s*-loppuisista sanoista: *kolmas, rakas, kaunis, rikos, omaisuus* – onko tässä mitään säännönmukaisuutta? Tarkastele vielä *e*-loppuisia sanoja ja niiden genetiivin muodostusta: *osoite, jäte, tilke, kude* ja toisaalta *kolme, nalle*. Mitä huomaat?

Taivuta lukusanoja *kaksi, kymmenen* ja *kaksitoista* sekä yksikön että monikon genetiivissä, partitiivissa ja illatiivissa (*yksi : yhden : yhtä : yhteen; yhdet : yksiin : yksiä : yksiin*). Keksi käyttöyhteydet monikkomuotoisille numeraaleille.

kaksi : kahden : kahta : kahteen; kahdet : kaksien : kaksia : kaksiin

kymmenen : kymmenen : kymmentä : kymmeneen; kymmenet : kymmenien : kymmeniä : kymmeniin

kaksitoista : kahdentoista : kahtatoista : kahteentoista; kahdettoista : kaksientoista : kaksitoista : kaksiintoista

Minulla on kahdet juhlakengät, ja menen kaksintoista juhliin samoilla kaksilla kengillä. Kuka tarvitsee kymmeniä pareja kenkiä? Olisi epäekologista hankkia kahdettoista tammeet.